

Таццяна КУХАРОНАК
Мінск
(Рэспубліка Беларусь)

ТРАДЫЦЫЙНЫ НАРОДНЫ КАЛЯНДАР УКРАЇНЦАЎ БЕЛАРУСІ: ПА МАТЭРЫЯЛАХ СУЧАСНЫХ ПАЛЯВЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

Як паказуюць матэрыялы польовых даследаванняў, традыцыйны народны календар украінцаў, які прожываюць на тэрыторыі Білоруськага Полісся, зберігае этнічную спецыфіку та завдякі генетычнай спорідненасці, культурным взаємозв'язкам зі слов'янскімі народамі, мае ряд загальных рис з календарнымі святамі, звычаямі та абрадамі білорусів.

Ключові слова: Полісся, украінці, білорусы, календарні свята, абрады.

Украінская этнічная супольнасць Беларусі, яе ўзаемадзеянне з беларусамі, складаныя этнічныя працэсы ў яе межах да гэтага часу не былі прадметам спецыяльнага этналагічнага даследавання. Па дадзеных перапісу 1999 г. у Рэспубліцы Беларусь налічваецца 237014 украінцаў, што складае 2,4 % ад агульнай колькасці насельніцтва Беларусі¹. Матэрыялы згаданага перапісу сведчаць, што на тэрыторыі Брэсцкай вобласці пражывае 3,8 % украінцаў, з іх больш за 8 % – у Маларыцкім раёне, ад 6 да 7 % – у Брэсцкім, Кобрынскім, Камянецкім раёнах, ад 4 да 6 % – у Жабінкаўскім раёне, на тэрыторыі Гомельскай вобласці – 3,3 % украінцаў, з іх ад 6 да 7 % – у Брагінскім раёне Гомельскай вобласці, ад 4 да 6 % – у Ельскім і Гомельскім раёнах². Рассяленне ўкраінцаў на Беларусі было і ёсць нераўнамерным і большасць іх канцэнтравалася ў паўднёвых раёнах, што мяжуюць з Украінай. Абраны для даследавання гісторыка-этнаграфічны рэгіён – Беларускае Палессе характарызуецца працягласцю сумежнага пражывання беларусаў і ўкраінцаў, даўнімі і трывалымі культурнымі кантактамі, пэўнымі спецыфічнымі рысамі працякання тут этнічных працэсаў і экалогіі краю.

Аб'ектам палявых даследаванняў аўтара былі Брэсцкі, Маларыцкі, Кобрынскі, Іванаўскі, Пружанскі, Пінскі і Камянецкі раёны Брэсцкай вобласці, Калінкавіцкі, Петрыкаўскі, Жыткавіцкі, Ельскі, Акцябрскі, Рэчыцкі раёны Гомельскай вобласці. На тэрыторыі Палесся не выяўлена кампактных пасяленняў украінцаў, а жывуць яны ў населеных пунктах побач з беларусамі. У сферы духоўнай культуры найбольш устойлівымі традыцыйнымі кампанентамі, што перадаюцца ад пакалення да пакалення, з'яўляюцца каляндарныя абрады і звычаі. Для народнага календара ўкраінцаў, якія пражываюць на Беларускай Палессі і з'яўляюцца выхадцамі з Украінскага Палесся, былі ўласцівыя як агульныя рысы, характэрныя для палескага абрадавага комплексу, так і лакальныя асаблівасці. Нязначныя разыходжанні назіраюцца на ўзроўні асобных элементаў абрадаў.

Параўнальны аналіз фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў сведчыць пра значную змястоўную і структурную аднароднасць каляндарнай абраднасці беларусаў і ўкраінцаў. Па гэтай прычыне ўкраінцы-перасяленцы лёгка адаптаваліся да мясцовых святочных традыцый.

Народны календар мясцовых украінцаў быў цесна звязаны з патрэбамі эканамічнай і гаспадарчай дзейнасці, адлюстроўваў міфапаэтычную спецыфіку ўспрымання часу, якая выяўлялася ў тым, што паўтор сезонаў і месяцаў, кліматычных умоў кожнага з іх і адпаведнай ім гаспадарчай спецыфікі меў цыклічны характар, а таксама рэгламентаваў час адпачынку і ўвеселенняў.

Для ўкраінцаў Палесся характэрна шырокае распаўсюджанне і добрая захаванасць каляднага комплексу, які мае тут шэраг асаблівасцей. На святочны калядны перыяд прыпыняліся ўсе гаспадарчыя работы, за выключэннем некаторых найбольш неабходных. Нявыкананне гэтых правілаў, згодна украінскімі і беларускімі павер'ямі, лічылася грахам і пагражала парушальнікам усялякімі няшчасцямі.

Звычай упрыгожваць на Каляды ёлку тлумачыць апакрыфічная легенда, шырока распаўсюджаная сярод украінцаў, згодна з якой ёлка выратавала Немаўлятка Хрыста і Божую Маці ад праследванняў цар Ірада: "Лачку ставілы перад Колядою і дві нідэлі стояла тая ёлачка. Колысь раньшэ, козалы, як ішла Божа Маты із сіпом, утыкалі ад того Іуды, щоб іх не ношлы – вони сховалыся под ёлкою і ёлка іх сохранила, сховала. Значыць, ёлку ўкрашають за то" (Ларыса Жучок, 1935 г.н., укр., в. Хаціслаў, Маларыцкі раён)³. Святочная вячэра напярэдадні Ражаства ("святвечір", "коляда", "пысна куття") была поснай. Украінскія гаспадыні абавязкова гатавалі пірагі с фасолляй, варэнікі з капустай ці грыбамі, макам і ўзвар. "Готовімся, шчоб було ўсё постнае, шчоб было дванаццать страў у нас на столі. Варымо кутю з ячных круп. Пэчэмо посныя пончыкі з фасоллю. Варымо ўзвар – там грушкі, яблыкі, ягоды"⁴. "До первай зоркі нават вады ніхто не п'е. Готовім дужа блюд. Пэрша блюда – пырогы с фасолляй, то нацыянальна ўкраінска блюда; другэ блюда – грыбэ заўшы, рыбу, капусту парэну, грэчневу куттю. У Беларусі гатоўлять аўсяную, а мы грэчневую куттю" (Любоў Мегель, укр., 1944 г.н. г.п. Дамачава, Брэсцкі раён)⁵.

Для паўднёва-заходніх раёнаў Брэстчыны характэрны звычай ставіць на покуці сноп жыта або пшаніцы, упрыгожаны рознакаляровымі каснікамі, які называўся "коледа", "квітка", што характэрна для асноўнай этнічнай тэрыторыі ўкраінцаў. Гэты сноп стаяў на покуці да Вадохрышча, пасля чаго частку яго пакідалі на засеўкі для веснавой сяўбы, а частку – аддавалі з'есці карове ці авечкам. "На куццю сноп ставылы ў куток, у покуць. І сноп сохранилы до той поры, покi восенню починали сіяты жыто і первым дэлом ідуць на поле і высіваюць гэты сноп"⁶.

Сярод украінцаў сустракаецца звычай заклікаць мороз куццю есці: "Мороз, мороз, ходы вэчэраты, не морозь ні капусты, ні гуркі. Нэ хочэш іты на Ріство, то нэ ходы і на Мыколу"⁷.

Ражаство ("Ріство") з'яўляецца адным з найбольш урачыстых і радасных свят у народным календары ўкраінцаў: "Ідэм в цэрков. После цэркві, это вжэ сёмого чысла – то вжэ свята таке, коронное, як кажуть. Рэжуть кабанчыка завшы, скілько себе помню. Сустрэкаем всі разом. На Ріство вся рідня до мэнэ с'езжаецца – так заведено"⁸.

Абрад калядавання займаў адно з цэнтральных месцаў у калядным абрадавым комплексе. Асаблівай яркасцю, багаццем вылучаюцца архаічныя калядныя абходы з удзелам маскіраванай казы. У структуры калядных абходаў шырока прадстаўлены вербальны кампанент: вершаваныя звароты, прыгаворы, песні. Сярод украінцаў і беларусаў Палесся калядаванне было прымеркавана да Ражаства і Шчодрога вечара. "Дажа ўжо я прыехала ў Халоднікі і ў нас была такая кампанія, і мы тут хадзілі калядаваць. Наражаліся і козы, і мядзведзі, выварачалі кажухі – мядзведзі, а козы – такія вот рога. А цыганка – дзіця зробіць ей. Як пойдам, накалядуем – і сала, і грошай" (Марыя Мужэнко, 1929 г.н., укр., в. Халоднікі, Калінкавіцкі раён).

Зімовыя калядныя святкаванні завяршаліся Вадохрышчам ("Водохреці"). Хрышчэнская вада выкарыстоўвалася ў сям'і як універсальны сродак дапамогі і аховы пры ўсіх важных сямейных падзеях. "Посвяцалі воду і набыралы іі скілько хочеш, цэлыі рік пілі. Мы входылы в хату і все свентылы, затым – хлівы, в колодец лілы воду"⁹.

Напярэдадні свята Грамніцы ("Громныті") рыхтавалі спецыяльныя свечы для асвятчэння, і пасля прыходу з царквы выконвалі шэраг абрадаў: "На Громныті свічкі свэтымо, прыходым дадому, в домі все обходім с горяшчай свічккой, дiтэм волосікі подспальваем накрест. Тыі свічкі храняття цэлы рік. Святiття лён на Громныті, ён помоцны"¹⁰.

Святкаванне Масленіцы сярод украінцаў Палесся насіла даволі стрыманы характар. Ва ўкраінскіх сем'ях на працягу свята гатавалі варэнікі з сырам. "Після Місаіду починаіцца Масніца, тоды ўжо не імо м'ясо, тiлькі молочно. Бывало баба не дае істы. Варэныкі варылі на Масніцу з сыром все врэм'я, бліноў не пэклі. Варылы кашу – пшонку і сыр туды добовлялы і такой начынкою варэныкі начынялы. Остовлялы того варэныка, трэба оставіты його, высушыты, бо як будам начыняты кормыты свiнню на ўбой, так шоб той свiнні того варэныка даты, тоды вона добрэ росты будэ"¹¹. Да большасці вялікіх свят прымеркаваны пасты, якія па царкоўных канонах павінны строга выконвацца. Па праваслаўнаму календару Вялікі пост ці пост святой Чатырохдзсятніцы пачынаецца адразу пасля Сырапуснага тыдня – Масленіцы і доўжыцца сем тыдняў. Па каталіцкаму календару Вялікі пост – саракадзённы літургічны перыяд падрыхтоўкі да Велікодных святаў, які пачынаецца ў Папальцовую сераду.

На працягу посту дзейнічалі пэўныя харчовыя абмежаванні, забароны на ўжыванне ежы жывёльнага паходжання, за выключэннем рыбы. На Палессі, асабліва Заходнім, украінцы, як і беларусы вельмі адказна ставіліся да гэтых забаронаў, яшчэ нават ў даваенны перыяд: "Пост саблюдалі. Запомнілася мне адно блюда, што мама делала. Раньшэ канаплю сеялі і с этай канаплі сабіралі семачкі. Как нажарыць мама этіх семачак, как накрутіль іх у місцы, працэдзіць – ну лучшага блюда німа! І с картошачкай. Саладуху какую-то делалі, но я ее не любіла" (Паліна Бакун, укр., 1933 г.н., в. Тамашоўка, Брэсцкі раён).

Прысвятак Саракоў ("Сорок мучаныкав") замацаваны за днём 22 сакавіка. Абавязковай умоваю святкавання Саракоў станавілася прыгатаванне сарака невялікіх булчак: "Пэчэм сорок пампушэк, бывало, закладаем па копіцы ў адну – две. Выймаем тыя пампушке, бігуть дзіты і разламляють тую пампушку. "Ой, найшла копіюку". Тады мак тэрлі і мачалы тыя пампушэк і елы"¹².

Украінцы адзначаюць дзень у народным календары, на які прыпадае сярэдзіна Вялікага посту ("Сэрэдопысце", "Серадахрэсте", "Срэдахрэсна сэрэда") і выконваюць некаторыя абавязковыя, з іх пункту гледжання, абрады. У гэты дзень выпякалі хлеб у выглядзе крыжа. "Сэрэдахрэсна сэрэда усэ врэм"я. Пэклы хрэшчыкі, скотыну пастылы. Там (на Украіне – Т.К.) тры пэклы, а тут я одного пэкла. Корову выгонялы, в корман бралы" (Вера Макарук, 1944 г.н., укр., в. Оса, Кобрынскі раён).

Свята Благовешчання было асабліва строгім у сваіх забаронах адносна працы і нават "карацельным" за іх парушэнне. "Благовішчэнне – это такей празнік, што нічога нільзя робыты: пытыя гнізда не вьёт, дівка косы не чэша". У той жа час сярод украінцаў захавалася вераванне ў асвечанасць сяўбы ў гэты дзень: "А то мні колысь мая баба казала: "Знаеш шчо, як будэш хазяйкою, то старайся так, хай і сніг будэ, а на Благовішчання шось у зэмлю посады – ті картошыну, ті расады, ті любую штуку посады. І зара так роблю"¹³.

Вербніца, або Вербная нядзеля – рухомае свята народнага календара, адзначаецца ў нядзелю, за тыдзень да Вялікадня. Сярод мясцовых беларусаў і ўкраінцаў да сённяшняга дня шырока бытуюць звычаі асвятчаць на Вербніцу галінкі вярбы і пасля вяртання з храма сцэбаць імі дзетак: "Не я б'ю, Вэрба б'е, За тыждэнь – Вэлыкдэнь, Будь здарова, Як вэрба, Будь богата, Як зэмля". Таксама жывая і традыцыя скарыстоўваць гэтыя галінкі ў гаспадарчай магіі.

Апошні тыдзень Вялікага посту перад Вялікаднем сярод украінцаў носіць назву "Страсны тыждэнь". На працягу ўсяго тыдня парадак наводзіўся ў самой хаце і на двары. Па народным календары чацвер перадвелікоднага тыдня называецца Чыстым (Страсным) чацвяргом. У гэты дзень пажадана было памыцца да ўзыходу сонца. "На Чысты чацвер нада памыцца чыста, нада ў хаце вельмі чыста памыць. А, ва-втарых, бяру веніка і нада абмесці знадворку кругом-кругом усю хату, каб нікая падаць не ішла ў хату. А тут – не, не робяць так"¹⁴. "Чысты чэтвэр, то ходымо ў цэрков, то страсть зовэтты. Выносітя плашэнытя ў цэркві, і усэ шоб было до чэтвэрга чысто ў тэбэ, шчоб нэ стыралы, нэ белылі, нічо нігде. Ужэ після плашчаныті абсолютно нічога робыты нэ трэба"¹⁵.

Захоўваецца фарбаванне яек у розныя колеры. У многіх украінскіх сем'ях упрыгожвалі яйкі ўзорамі: "Пысанкы робылы: варылы яйца і растоплялы воск, бралы кысточку ілі трастыначку і хто як умів, так і распысывав іх. Лініі, цветочкі, кружочкі – хто на шчо гораз і потім змазывалы іх олією, оні такі блісцяшчы былы"¹⁶. Да свята выпякалі пірагі: "Пяклі паску. Я й цяпер пяку кажны год, багата пяку. Дзеці і купляюць, а куплёныя не такія смачныя, свае смачнейшыя. Я туды кладу яйца, масла слівачнае, своё, алею трошкі, ізюм і ўсяго-ўсяго"¹⁷.

Самае любімае і ўрачыстае свята – Вялікдзень ("Вэлыкдэнь", "Паска"). Велікодную трапезу пачыналі з асвечанага яйка, якое дзялілася на столькі частак, колькі было членаў сям'і. Любімай велікоднай забавай украінцаў Беларусі, як і беларусаў, было качанне і біццё яек. Занятак гэты выключна мужчынскі альбо дзіцячы, і сярод гэтых груп ладзіліся свае спаборніцтвы. "Яйцамі мы тюкалыся. Бывала, батько стараеця, як я ўжэ трошкі подросла, зробіты: дырочку праробымо, вып'ем яйца того, а тады туды смолы налылы, вона засохнэ і яйцо мацное, то натюкаем яіц тых. Бывало, сварать, а то хлопцы адбэруть тое яйцо от дівчат і паб'ють"¹⁸. Вялікдзень чакалі дзеці, якія ад ранку спяшаліся да сваіх хросных бацькоў за падарункамі – валачобным: "Дзеці прыбгали к хросным за яйцамі і паскай. Паску надо даць обязацельно"; "А зара тут носять дітем і конфеты, і одэтты, і взутты – усэ, усэ купляють"¹⁹.

У палескіх народных павер'ях украінцаў і беларусаў дзень, наступны за святочным, таксама вылучаецца і святкуецца для прадухілення розных стыхійных бедстваў. Серада на Велікодным тыдні называлася "сухой" альбо "градавой серадай". У гэты дзень катэгарычна забаранялася працаваць.

Сярод украінцаў Беларусі, што жывуць на Брэстчыне, вылучаюцца два дні ўшанавання памерлых у веснавым цыкле народнага календара. Гэта чацвер на велікодным тыдні ("Навський Великдэнь", "Мёртвых Вэлікдэнь") і нядзеля Праваднаго тыдня ("Проводи"). "Ходылы на могылкі після Паскі, у чэтвер. Мёртвых Вэлікдэнь – то ходылы на могылкі, бралы паскі свячонай, яйца бралы"²⁰. Украінцы Усходняга Палесся адзначаюць Радаўніцу. "Нашу дзярэўню там выселілі пасля Чарнобыля, а яшчэ жывуць 80 сямей. У нас была очэнь, очэнь бальшая дзярэўня. Да вайны было больш 800 двароў. Но мы кожны год туды ездзім, ездзім на Радаўніцу, на кладбішча. У мяне зяць памёр аж у Шауляі, мы возілі туды хараніць. С усею сваею раднею пабачыліся, усе прыезжаюць машынамі, мы вжэ там побачымся, тады расцілаем скацеркі і кругом садзімся, абедзем, прама на кладбішчы. А тут – Гарочычы дзярэўня, там на Радаўніцу ідуць, Ліпаў – тожа на Радаўніцу. Усе, усе ходзяць" (Марыя Мужэнко, 1929 г.н., укр., в. Халоднікі, Калінкавіцкі раён).

У сённашняй абрадавай практыцы ўкраінцаў Беларусі, асабліва вясковых жыхароў, свята Тройца ("Трійца", "Зэлены свята") з'яўляецца адным з устойлівых і шырока распаўсюджаных. Напярэдадні ў суботу кожная сям'я старанна рыхтавалася да яго, прыбіраўся двор, гаспадарчыя пабудовы, хата. Пасля гэтага падлогу засцілалі аірам ("лэпэхой"), а хату ўпрыгожвалі зелянінай: "Ломалі дэрэва: дуба, бэрозу, заткалі в хаті. Лэпэху растілалі. Трэtego дня вбіралы, хто – куда: на огород, в хлів". "Рвалы лепэху, клін ломалы і в суботу пэрэд Трійцаю прыготовлялы: лэпэху посірід хаты стэлылі, а клін затыкалы за образы"²¹.

Паводле вераванняў украінцаў, траецкая зеляніна валодае прадудцыруючымі ўласцівасцямі: "Тож стараюця, украшаюць клёнамы, абтыкалы кала хлівів, кала колодеца, у хаті шчоб всэ зэлэно было. Клалы лэпэху па зэмлі, пахне лэпэха тая. Лэжала лэпэха тры дні, а тады бралы і як садымо курку на сэдэнне, то подкладалы під курку"²².

З панядзелка (Сашэсце Святога Духа) пачынаўся русальны тыдзень ("Русалнытя"). Шмат прыкмет, павер'яў на гэтым тыдні было прысвечана русалкам: "Баба расказувала пра русалак. Кажа, малэнькі діты вмыралы, то яны нэхрэшчаны, то пэрэйшлы в русалочкі. В Русалнытю пэсні співалы, собыралыся і співалы на вулыті: "Русальнічка, мала нічка, Нэ выспалася Наталочка.". Русалкамі пужалі дзяцей, бо мы вымнем агурочкі. Маці лапці пазаносіла ў граду. Павяла нас і кажа: "Русалкі булі". Мы паглядзелі, лапці русалка забылася і мы на гарод не хадзілі. У нас озера вялікія, бегалі туды купацца. Пужалі, там русалкі ў возеры – косы вялікія, голяы" (Пелагея Веко, укр., 1938 г.н., в. Малыя Аўцюкі, Калінкавіцкі раён).

Купалле ("Купало", "Купайло") – адно з самых значных свят народнага календара ўкраінцаў і беларусаў, якое прыпадала на дзень летняга сонцастаяння, час найвышэйшага росквіту прыроды, кульмінацыю лета. Абавязковым атрыбутам Купалля былі вянкi: "Дівчатка плэлы віночкі з лёну, а він такі сынэнькі – сынэнькі, костры полылі – і тыя віночкі праз костры кідалы. У кого пэршы пэрэлітiтэ – тая пэрша замуж выйдэ. На воду пускалы. Хороводы водылы, співалы дужа богато пісэнэ. Ніч на Івана Купала. Костер ложылы"²³.

У павер'ях і купальскіх песнях палешукоў ведзьмы ўвасабляюць варожыя чалавеку сілы, таму гэты рэгіён заўважна вылучаецца вялікай колькасцю і паўсюдным бытаваннем павер'яў і шматлікасцю засцярогаў ад ведзьмаў, якія мяняюць аблічча: "Я чула, што якісь чіловік злавів кошку ў хліві кала каровы перэд Купаллем, тэй ноччу. І взяв адрізав ей ухо, тій кошцы. І чэрэз дві – тры ніділі ў другом сілі очутілася жэншчына без уха. Значыть, гэта вона була там кошкай" (Еўдакія Аўдзеюк, укр., 1925 г.н., в. Олтуш, Маларыцкі раён).

Адна з цэнтральных падзей купальскага свята – спальванне на кастры пудзіла. "Собыралыся кала озэра чы на канаві, зробілы відьму такую: палок, саломы натыкалы, вбыралы іі, нэслы іі на канаву, костёр полылы бальшэй, туды ведьму тую клалы і вадылы харавод тілу ніч"²⁴.

Купальскую ноч немагчыма ўявіць без пошукаў незвычайнай кветкі, якая, паводле павер'яў украінцаў і беларусаў, цвіце толькі ў поўнач і тут жа ападае. Той, хто паспее сарваць кветку папаратніка, будзе багаты і шчаслівы, набудзе дар разумець мову звяроў, птушак, дрэў, раслін.

Пад раніцу ішли сустракаць узыход сонца, якое, паводле павер'яў украінцаў, на Купалле грае: "На Купало сонца грае. Бывало, баба: "Вставайтэ, дítкі, дывысь, як сонца грае". То тоды такэ сонца ясна, всякымы цвітамы – такэ я бачыла"; "Ходылы завшы як сонца всходыть і казалася, шчо воно так вжэ прыгае, скача, грае. Кругамы: то – бiльш, то – мэнш, то – ввiрх, то – вныз"²⁵.

У памяці старэйшых украінцаў-перасяленцаў захоўваюцца звесткі пра купальскую варажбу. Вядомы ўкраінцам звычаі аблівання вадой раніцай пасля купальскай ночы, каб улётку ішоў дождж: "Водой облывалысь с колодiжа, хто кого вспэе, і хлопцы, і дiвчата облывалысь"²⁶.

Першы Спас святкуецца 14 жніўня. У гэты дзень у царкве здзяйсняецца асвячэнне мёду новага ўраджая. Другі Спас – значнае свята ў народным календары: паводле праваслаўнага календара адзначаецца 19 жніўня – Праабражэнне Госпада Бога і Спасіцеля нашага Ісуса Хрыста, паводле каталіцкага – 6 жніўня – Перамяненне Пана. У дзень свята не працавалі, наведвалі храм, дзе пасля набажэнства асвячалі ваду, садавіну і гародніну, у першую чаргу яблыкі. Гэты звычай сярод украінцаў Беларусі існуе і сёння ў сваім традыцыйным выглядзе. Да Яблычнага Спаса асабліва строга ўстрымліваліся ад ужывання яблыкаў маці, у якіх памерла дзіця. "Посвяцаюць яблókи, грушы. У кого дэты вмэрлы, нiможно iсты яблókи, бо на тым свiтi дiтэм яблókчов не дадуть"²⁷.

Першая Прачыстая ("Сплэнне", "Перва Прочыста") – адно з самых шануемых украінцамі і беларусамі Палесся свят: паводле праваслаўнага календара адзначаецца 28 жніўня – Успенне Прасвятой Уладычыцы нашай Багародзіцы і Вечнадзевы Марыі, паводле каталіцкага 15 жніўня – Унебаўзяцце Найсвяцейшай Панны Марыі. У народнай свядомасці Першая Прачыстая ўспрыималася як сапраўднае свята ўраджаю. "У нас называюць Сплэнне. Святятъ колоссе, цветочкi, хто яке зэлле, лекарственно особлiво рвуть. I колыну, i грабыну, i марковку. Роблять букэтiк, обвязвають лiнточкой, i святятъ. I прымяняють: марковку, як у дiток жывот болыть, мяту – для ўспокоення, хто што знае"; "Вэночэк тэй нэслi в цэрков свiтылы на свiято Сплэнне. I цвiты носылы, i моркву. I там (на Украiне) носылы i тут носять"²⁸.

Свята ў гонар успамiну цуда Архiстрацiга Мiхаiла "Чуда" адзначаецца 19 верасня. Бытуе ў Заходнiм Палессi, у Брэсцка-Маларыцка-Кобрынскiм арэале. З забаронай працы ў гэты дзень звязаны расказы аб розных здарэннях: "Шо я чула пра Чуда? Дужа прыдырлiва свiята. Нiчога не роблять, святкують. Сусiдка iшла картоплю копаты. Iй кажуть: "Лысавэта, не йды, сённi Чуда". Яна кажа: "Чуда-чуда, злiзь iз дуба". I пошла копаты картошку. Прiйшла з того копання i рiзко оглохла. Вот i Чуда. I так яна дожывала рокiв мусiть пятнаццать, мало бачыла, почтi не гаворыла"²⁹.

У народным календары ўкраінцаў Беларусі ёсць адметны дзень пад назвай "Головосiк". Адносна гэтага дня сярод iх захавалiся некаторыя забароны i перасцярогi: "На Головосiка строга-на-строга, шоб не iлы яблык, не iлы грушок. Бывало, баба кажа: "Не iштэ грушок, бо Головосiк, круглого нiчога не iштэ!". Хлiб пэклi, старалыся, шоб доўгi, нэ круглы. Хлiб пэклi на лiстах, формы былi. Нэ танцювалы, нэ спiвалы, нiчога нiгдэ, бо ж тая Iрадiяда, яна ж гуляла i сказала, шоб одрубалы, одрiзалы Iвановi голову, бо ж яна забажала (так) i маты ii. Нiчога, вэсэлости нiякiй нэ було"³⁰.

Свята Уздзвiжанне ("Воздвiжанне", "Чэсны") мае сярод украінцаў шырокае распаўсюджанне i звязана з цэлым шэрагам вераванняў, прыкмет i забаронаў. Лiчылася, што тая гадзюка, якая каго-сьцi ўкусiла летам, не будзе прынята зямлём на Уздзвiжанне, яе зямля карае за грэх: "У лiс ходыть нiльзя. Вужы такiм клубочкам. Дужа страшна. Якi нэ сховаецца в зэмлю, то iх трэба забiваты. Чула, што воны грэшныя. Строгi пост"³¹.

Ражаству Хрыстову, як аднаму з самых урачыстых святаў, папярэднiчае Пiлiпаўскi пост ("Пылыпаўка", "Пылыпав пiст"), падчас якога не ўжывалi скаромнай ежы. "Пост саблюдалi. Елi толькi поснае: алей, рыбу, сям'я. Эта таўклi, да з сем'ям суп варылi"³².

Найбольш значным i працаёмкiм заняткам было прадзенне, у якiм удзельнiчалi ўсе жанчыны, дзяўчаты i нават дзяўчынкi. Прадзенне, якое патрабавала пэўных навыкаў, спрытнасцi, цярплiвасцi, займала ўвесь вольны ад астатняй работы час. "Почынаецца Пылыпаў пiст. Тоды сабыралiся на вiчоркi по очарадi, у того в хатi, у того в хатi – вышывалы, в'язалы. Хто брав прялку, пряв. Збыралiся дужа богато. Хлопцы, дiвчата, хлопцы байкi травылы. Збiралыся по чорзi, тiлькi ў дiвчат. У пiст не танцувалi, а тiлькi ў свiаты"³³. "Пралы. Назбiраемся повна хата i

пралы. Пасядаемо, пры лучыне пралы, бо ж тады лампів мало було, то накладэмо на прыпеку лучыны, дід нарубае. Накладэмо, горыт лучына, кругом того прыпека посядалы, прадэмо вовсю. У нас тых прялок, коловороткі не было, мы всі вэрэтэнамы прялы. Собыралыся, хлопцы прыйдуть і тваю кудэльку підпалять. Будуть балуватыся. І хлопців повна хата, і дівчат. Хто вышывав, хто прыв, хто – шо. Піст, гріх співаты"³⁴. "У піст нікогда музыкі нэ было. Так собыралыся вэчоркі, а музыкі нэ робылы. Пралы. Прасты навучылася років в шість. А на вэчоркі ходыла, як 15 літ, бо в 16 я йшла замуж. Хлопцы прыходылы к нам. Прасты збіралыся блізко, п'ять – шэсть дівчат. Хлопцы прйдуть – то гаворять, то сміюцца, знаетэ, як молодзеж. Проведуть троха! Нам долэко з хутора ходыты"³⁵.

У святы, якія прыходзіліся на пост, дзяўчаты не працавалі, ладзілі разам з хлопцамі вечарыну з танцамі: "Хлопцы всегда командовалы на танцах. Танцы всякія былі: фокстрот, полька, краковьяк, валец, коробочку – колышнія танцы. В нас дівчата нэ пйдуть в круг самі, як хлопэц прыгласів – то йдэ, а так – сідыть, сама не пйдэ! Хлопец прыглашае, яна давжна йті, він обідіття, вродэ опозорыш хлопца"³⁶.

4 снежня ў народным календары ўкраінцаў – свята "Ведянне", "Увэдэнне", 17 снежня – прысвятак Варвара. Лічылася, што ад Варвары паступова прыбывае дзень. 19 снежня адзначалі Міколу зімовага. "Вядянне – проста празнік. Савы, Варвары саблюдалі. У нас усегда варэнікі варылі. Варэнікі грачаныя. Я, як сюда прыехала, усё рабіла"³⁷.

Як паказваюць вывучаныя матэрыялы, традыцыйны народны каляндар украінцаў, што пражываюць на тэрыторыі Беларускага Палесся, захоўвае этнічную спецыфіку, а таксама, дзякуючы генетычнай роднасці, культурным узаемаўплывам паміж двума ўсходнеславянскімі народамі, мае шэраг агульных рысаў з каляндарнымі святамі, звычаямі і абрадамі беларусаў.

¹ Итоги переписи населения Республики Беларусь 1999 г. Национальный состав населения Республики Беларусь и распространённость языков. Статистический сборник. Т.1. – Минск, 2001. – С. 38.

² Там само. – С. 39, 195.

³ Архіў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К.Крапівы НАН Беларусі (далей – АІМЭФ). – Фонд 6. – Вопіс 14. – Спр. 136. – Л. 43.

⁴ АІМЭФ. – Фонд 6. – Вопіс 14. – Спр. 136. – Л. 44.

⁵ Там само. – Л. 8.

⁶ Там само. – Л. 45.

⁷ Там само. – Л. 23.

⁸ Там само. – Л. 4.

⁹ Там само. – Л. 49.

¹⁰ Там само. – Л. 6.

¹¹ Там само. – Л. 50.

¹² Там само. – Л. 51.

¹³ Там само. – Л. 70.

¹⁴ Там само. – Спр. 137. – Л. 17.

¹⁵ Там само. – Спр. 136 – Л. 53.

¹⁶ Там само. – Л. 9.

¹⁷ Там само. – Спр. 137 – Л. 19.

¹⁸ Там само. – Спр. 136. – Л. 58.

¹⁹ Там само. – Спр. 137. – Л. 17, 22.

²⁰ Там само. – Спр. 136. – Л. 91.

²¹ Там само. – Л. 84.

²² Там само. – Л. 61.

²³ Там само. – Л. 9.

²⁴ Там само. – Л. 68.

²⁵ Там само. – Л. 69.

- ²⁶ Там само. – Л. 11.
²⁷ Там само. – Л. 7.
²⁸ Там само. – Л. 54, 62.
²⁹ Там само. – Л. 13.
³⁰ Там само. – Л. 25.
³¹ Там само. – Л. 9.
³² Там само. – Спр. 137. – Л. 34.
³³ Там само. – Спр. 136. – Л. 99.
³⁴ Там само. – Л. 12, 27.
³⁵ Там само. – Л. 83.
³⁶ Там само. – Л. 79.
³⁷ Там само. – Спр. 137. – Л. 33.

Как показывают современные материалы полевых исследований, традиционный народный календарь украинцев, проживающих на территории Белорусского Полесья, сохраняет этническую специфику, а также, благодаря генетическому родству, культурным взаимовлияниям между двумя восточнославянскими народами, имеет ряд общих черт с календарными праздниками, обычаями и обрядами белорусов.

Ключевые слова: Полесье, украинцы, беларусы, календарные праздники, обряды.

The article deals with traditional folk calendar festivals, rites and customs of Ukrainians, who inhabit the territory of the Byelorussian Polissja.

Key words: Polissja, Ukrainians, Byeloryssians, calendar festivals, rites.